

Vízből történő nehézfém eltávolítás szén nanocsövekkel és mezopórusos amorf szilícium-dioxiddal

Oláh Nikolett¹, Daniela Carta², Kónya Zoltán¹

¹ *Alkalmazott és Környezeti Kémia Tanszék, Természettudományi és Informatikai Kar, Szegedi Tudományegyetem*

² *Università degli studi di Cagliari, Olaszország*

Összefoglalás

A bemutatott munka, ólom és réz nehézfémek vízből való kivonásával foglalkozik nanoszerkezetű anyagok felhasználásával. Ennek megvalósításához 3-féle SBA-16 típusú amorf szilícium-dioxidot állítottunk elő. Ezek nagy része „Stucky-féle” módszerrel készült. Vizsgáltuk a többfalú szén nanocsövek adszorbensként való felhasználását is a mezopórusos anyagok mellett. A munka fő eredménye, hogy a szén nanocsövek funkcionálizálása nem vezetett hatékonyabb adszorpcióhoz, sőt az oxidált nanocsövek kevesebb nehézfémet tudtak megkötni, mint a sima, többfalú szén nanocső. Ezzel ellentétben az SBA-16 mátrix NH₂ csoporttal való funkcionálizálása pozitív irányban változtatta meg a megkötésre való hajlandóságot.

Másik fontos eredmény, hogy a diszpergált és diszpergálatlan mátrix is hasonló eredményekre vezetett, az ion adszorpcióval, valamint az impregnálással előállított részecskék között sem mutatkozott szembetűnő különbség.

Kulcsszavak: SBA-16 amorf szilícium-dioxid, szén nanocső, nehézfém

1. Bevezető

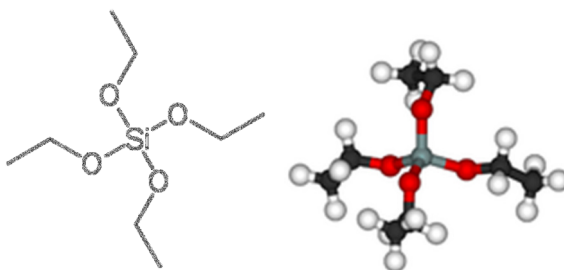
A nehézfémek, mint környezetszennyező anyagok már nagyon régóta fennálló problémaként jelentkeznek főként felhalmozódásuk, a környezeti elemek körforgása során történő vándorlásuk, szerves és szervetlen formájuk átalakulásainak köszönhetően.

Eltávolításukra viszonylag sok megoldás született már, azonban a nanotechnológia fejlődésével még szélesebb lett ez a skála. A nanoszerkezetű anyagok felhasználásának köszönhetően atomi szinten nyílik lehetőség a természetben megtalálható nehézfémek eltávolítására, ad-, illetve abszorpciójára is.

A bemutatott munka, ólom és réz nehézfémek vízből való kivonásával foglalkozik nanoszerkezetű anyagok felhasználásával. Ennek megvalósításához 3-féle SBA-16 típusú amorf szilícium-dioxidot (szilika) állítottunk elő. Ezek nagy része „Stucky-féle” módszerrel készült. Vizsgáltuk a többfalú szén nanocsövek adszorbensként való felhasználását is a mezopórusos anyagok mellett. Az előállított anyagokat transzmissziós elektronmikroszkópiával (TEM), röntgendiffrakcióval (XRD), fajlagos felület meghatározással (BET), infravörös spektrometriával (IR), valamint az induktív csatolású plazma atomemissziós spektrometria (ICP-AES) módszerével elemeztük.

1.2. Mezopórusos szilika

A mezopórusos anyagok javarészt szilika és alumina alapúak, de találunk köztük oxidot és szulfidot is [1]. A mezopórusok a 2-50 nm átmérőjű pórusok tartományát alkotják [2]. A legnagyobb érdeklődés ezen anyagok iránt az M41S család 1992-es felfedezését követően alakult ki, mely család tagjai nagy fajlagos felülettel és pórustérfogattal, illetőleg nagyfokú rendezettséggel jellemezhetők. A legkiemelkedőbb és legnagyobb érdeklődést kiváltó tag a szeretlen MCM-41, melyben a pórusok 2D hexagonális szimmetriájúak, elrendezésük méhsejtszerű [3]. Mind az MCM-, mind a témám szempontjából kiemelkedően fontos SBA- (Santa Barbara Amorphous) típusú szilikák olyan anyagok, amelyek hosszú távon rendezett, egységes méretű csatorna-, illetve üregrendszert tartalmaznak, melyeknek a belsejében lévő, vagy az oda valamilyen módon bejuttatott szénforrás szolgálhat kiindulási anyagként a szén nanocsövek képződéséhez. Szintézisük ún. szerkezetkialakító, önrendeződésre képes szerves molekulák jelenlétében történik. Ezeknek a templát molekuláknak a méretével, valamint a szintézis körülményeinek megválasztásával az anyag pórusmérete rugalmasan szabályozható [4]. A magas szinten szervezett mezopórusos (2-30 nm) szilika szerkezetek egyik családjának szintézise során a nemionos alkil poli (etilén-oxid) (PEO vagy PEG) bázisú oligomer felületaktív anyagokat és poli (alkilén-oxid) blokk kopolimerek használata terjedt el savas közegben, melyek sztérikusan stabilizálják a nanorészecskéket [5]. Ezek a széles körben megtalálható nemionos tenzidok a kereskedelemben Pluronic® márkanéven kaphatók [6]. Biodegradábilisak, áruk alacsony, elérhetőségük könnyű. Ezek az ún. felületaktív vegyületek amfilikus jellegűek, azaz tartalmaznak egy hidrofób és egy hidrofil részt is. Ennek a jellegnek köszönhető a szintézisre jellemző önszerveződés, mely során változatos polimer aggregátumok jöhetnek létre vízben, illetve szerves oldószerekben egyaránt. A számunkra lényeges Zhao, Stucky és munkatársaik által 1998-ban publikált cikke szerint, Pluronic-ot, mint felületaktív templátot alkalmazó eljárásom keresztül jól szervezett mezopórusos szilika készíthető. Másik, napjainkban is az egyik legfontosabb szilika szintézis módszer, az 1979 óta alkalmazott viszonylag alacsony hőmérsékleten végbemenő szol-gél eljárás, mely végeredményeként kialakul a xerogél vagy aerogél konstitúciójú szilika. A szintézisek során leginkább preferált szilíciumforrás, a képen ábrázolt tetraetil-ortoszilikát (TEOS) volt (1. ábra).

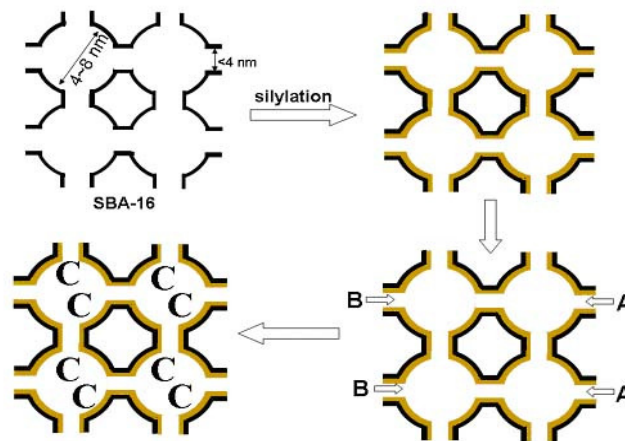
1. ábra. Tetraetil-ortoszilikát (TEOS)

1.2.1. SBA-16

Pórusos szilícium-dioxid, melynek pórusai háromdimenziós köbös elrendezést mutatnak és központi *Im3m* szimmetriával rendelkeznek, minek következtében előállításuk lényegesen

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

bonyolultabb, mint a hexagonális szerkezetű SBA-15-é, ugyanakkor ez az elrendeződés sokkal hatékonyabb a katalitikus hatás szempontjából, hiszen lehetővé teszi a katalitikusan aktív nanorészecske diszperziójának növelését. Ennek az a magyarázata, hogy a háromdimenziós összekapcsolt pórusok mindhárom irányból viszonylag könnyű bediffundálást tesznek lehetővé, ráadásul ez a szerkezet termálisan is stabilabb [7]. Az elektronkristálytan tanulmányai szerint minden mezopórus 8 szomszédos mezopórushoz kapcsolódik melynek köszönhetően belsejükből üreges kalitka („cage-structured”) helyezkedik el [8]. Ezt az üreges szerkezetet szemlélteti a 2. ábra. Az SBA-16 továbbá nagy cella paraméterrel ($\alpha = 17,6$ nm) rendelkezik, mezopórusai pedig 5-15 nm nagyságúak. Mindezen pozitív tulajdonságai ellenére a tanulmányozásáról szóló szakirodalom igen csekély, valószínűleg a már említett meglehetősen nehéz előállítás miatt. Több cikk foglalkozik a nanokompozitokkal, vagyis köbös szilika mátrixban diszpergált nanorészecskékkel mint pld. Ni [9], CuO [10], Fe [11], Co-Mo-W [12].

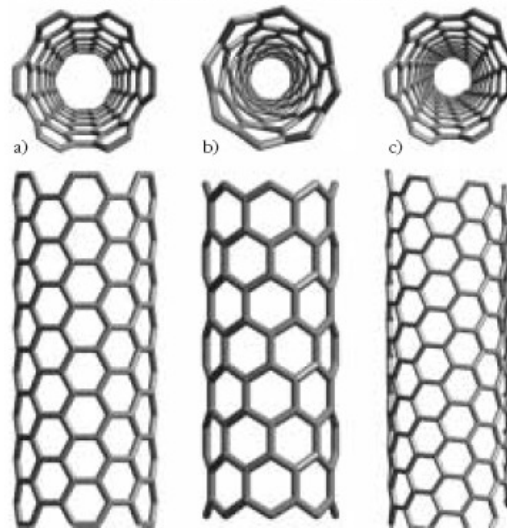
2. ábra. Üreges kalitka szerkezet [13]

1.2.2. Szén nanocső

1991-ben Sumio Iijima japán kutató felfedezte a szén nanocsövet (CNT) [14]. Az egyfalú szén nanocső egyetlen grafénsík feltekerésével keletkezik, belül üres egyenes henger, amelynek a "falán" helyezkednek el a szénatomok. A kerületen, a cső tengelyére merőlegesen, legfeljebb néhány száz szénatomot találunk, míg hosszuk több tíz- vagy százezerszer nagyobb lehet vastagságuknál. Az egyfalú szén nanocsövek összeállhatnak kötegekké, melyeket a van der Waals-erők tartanak össze, ugyanakkor lehetnek nyitott vagy zárt végű izolált csövek is. A többfalú szén nanocsövek egymásban elhelyezkedő egyfalú csövekből épülnek fel, melyek külső átmérője 2 és 20 nm közé esik, a szomszédos falak távolsága pedig 0,344 és 0,36 nm.

Az egyfalú szén nanocsőből kialakítható feltekerési módokat a kiralitási (feltekerési) vektorral jellemezhetjük. Háromféle típus különböztethető meg, attól függően, hogy a grafítsík hogyan helyezkedik el a nanocső palástján; karosszék csövek (3a. ábra), cikkcakk csövek (3b. ábra) és királis cső (3c. ábra).

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word) 1 (2015) 41-57*

3. ábra. Szén nanocsövek helicitása: karosszék (a), cikk-cakk (b) és királis (c) egyfalú szén nanocsövek sematikus ábrázolása

2. Előállítási módszer

2.1. SBA-16 mezopórusos szilikák előállítása

2.1.1 A templát módszer

Ahhoz, hogy jól meghatározott és strukturált SBA-16 anyagot állítsunk elő, a megfelelő módon ellenőrizhető felületaktív templát polimerizációt szükséges használni. A szerveszerveetlen önszerveződés nem kovalens gyenge kötések, mint pl. hidrogénkötés, Van der Waals-kötés és elektrovalens (ionos) kötések kialakulását eredményezi. Ezek a kötések a Pluronic F127, mint „irányított struktúra reagens” szerves blokk kopolimer és a TEOS, mint szerveetlen prekursor között alakulnak ki. A Pluronic F127 EO₁₀₆-PO₇₀-EO₁₀₆ egységekből álló, magas moláris tömeggel ($M_{av} = 12,600$) és magas EO/PO aránnyal rendelkező sorozatból formálódik, melyből körülbelül 4,0 g-ot adunk a 30 g desztillált vízhez és a 120 g 2 M-os HCl-hoz, majd szobahőmérsékleten addig kevertetjük, amíg a Pluronic F127 fel nem oldódik. Ezután adjuk hozzá a 8,5 g TEOS-t, melyet további 20 órán keresztül kevertetünk szobahőmérsékleten, majd ezt megszüntetve 2 napra 80 °C-os szárítószekrénybe teszünk. A szárítás hatására megtörténik a szilárd rész kicsapódása az anyaoldatból az üveg aljára. Míg a magasabb kopolimer koncentrációk eredménye szilikagél lesz, addig az alacsonyabb koncentrációk amorf szilika formációk kialakulásához vezetnek. A leülepedett SBA-16-ot az anyaoldattól centrifugálással szeparáljuk el, desztillált vizes mosatás közben, hogy a H⁺ és Cl⁻ ionokat eltávolozzunk, majd szobahőmérsékleten szárítjuk. A jellemző hozamok szilícium alapúak, ~98% körüliek. A szintézis végén a pórusok és a pórusok közötti csatornarendszerek kinyitása érdekében, hogy a végső hálózat kialakulhasson, a templát molekulát el kell távolítani, mely elérése érdekében 500 °C-on, levegő áramban, 1 °C/perces felfűtési sebesség mellett, 6 órán keresztül kiegészítjük.

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

A továbbiakban az ily módon kialakított SBA-16, mint templát, felhasználható önmagában, mátrixként, funkcionálizálva, valamint fémekkel történő módosítás után szén nanocsövek előállítására is.

2.1.2 I. típusú mátrix: „Stucky-féle” SBA-16 (S3)

A mátrix elkészítésének folyamatát szobahőmérsékleten hajtottuk végre. Az eljárás megkezdése előtt a rendelkezésünkre álló 37%-os tömény sósavból 2 M-os hígított sósav oldatot készítettünk, melyhez kimértünk 41,6 cm³ sósavat egy 250 cm³-es mérőlombikba, desztillált vízzel jelre állítottuk és a megfelelő anyagelosztás érdekében homogenizáltuk. Az elkészített elegyből 240 g-ot kivettünk, majd ismét felhígítottuk 60 g desztillált víz hozzáadásával. Mágneses keverőre helyezve 20 percig kevertettük és a folyamatos keverés mellett hozzáadagoltunk 8,0 grammnyi Pluronic F127 felületaktív anyagot. A teljes feloldódást követően – nagyjából 20-30 perc – büretta segítségével 18,20 cm³ TEOS-t csepegtettünk hozzá és további 20 órán keresztül kevertettük. A keverés befejeztével 2 napon át 80 °C-os szárítószekrényben hagytuk állni. A szárítást követően megvártuk, amíg az oldatunk lehűl, lepipettáztuk a felüliszót, kivettük a mágneses keverőt, a lerakódott szilikát pedig desztillált vízzel átmostuk. A pH semlegesítést centrifugában, 8000-es fordulaton, 3-szor 10 percig (*RPM= Rotation Per Minute*) csináltuk és minden alkalommal leöntöttük az anyaoldatot. Az így kapott enyhén savas vagy semleges szilikát kerámia edénybe kapartuk, majd további 24 órán át szobahőmérsékleten száradni hagytuk. Végül annak érdekében, hogy a pórusok és a pórusok közötti csatornarendszerek megnyíljanak és kialakulhasson a végső hálózat, a templátmolekulák és a víz eltávolítására Lenton típusú kemencébe helyeztük és 1 °C/min melegítési sebesség mellett 500 °C-on, 6 órán keresztül kalcináltuk. A mátrix elkészítésének végeztével, dörzsmozsárban porrá zúztuk és zárható műanyag fedeles edénybe helyeztük. Egy-egy Stucky-féle SBA-16 szilika gyártás végeredménye kb. 5,0-5,5 g anyag lett.

2.1.3 II. típusú mátrix: „Kleitz-féle” butanos SBA-16 (B2)

Ebben az esetben is szobahőmérsékleten dolgoztunk és első lépésként előállítottuk a hígított sósav oldatot 10,5 g 37%-os tömény sósav és 240 g desztillált víz felhasználásával, majd a teljes homogenizáció elérése érdekében 20 percig kevertettük. Ezután kis részletekben hozzáadtuk az 5 grammnyi Pluronic F127-et, melyet szintén 20-30 percig egységesítettük az oldattal. A kialakult elegyet Heidolph fűthető mágneses keverőre készített 45 °C-os vízfürdőbe tettük, hozzáadtunk 15 g n-butanolt és további egy órán át kevertettük. Az idő leteltével hozzáöntöttünk 24 g TEOS-t, majd 24 órára viszonylag gyors keverés mellett a 45 °C-os vízfürdőben hagytuk. Az ezt követő műveletek teljes egészében megegyeznek az S3 szilikával kapcsolatban leírtakkal:

- anyaoldat lepipettázása, mágneses keverő eltávolítása
- mosás, centrifugázás, 3-szor 8000/10 RPM
- szárítás levegőn 24 órán keresztül
- kalcinálás 500 °C-on, 6 órán át, 1 °C/min felfűtési sebességgel
- porrá zúzás dörzsmozsárban
- elhelyezés zárható műanyag edénybe

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

Egy-egy butanolos SBA-16 szilika gyártása kb. 6-7 g anyagot eredményezett.

2.1.4 III. típusú mátrix: Szol-gél eljárással készített SBA-16 (S17)

Szobahőmérsékleten létrehoztunk két külön oldatot. Az első elkészítésénél 0,768 M-os hígított sósav oldatot alakítottunk ki 0,7576 g 37%-os tömény sósav 10 cm³-es lombikba töltésével és desztillált vízzel történő jelre állításával. Ebből 0,71 g-ot áttöltöttünk egy 250 cm³-es mérőlombikba, 5 g abszolút etanolt és 8 g TEOS-t adtunk hozzá, majd 45 percen keresztül mágneses keverőn homogenizáltuk. A második elkészítésénél 0,057 M-os hígított sósav oldatot alakítottunk ki 0,2810 g 37%-os tömény sósav 50 cm³-es lombikba töltésével és desztillált vízzel történő jelre állításával. Ebből 3 g-ot töltöttünk át egy 250 cm³-es mérőlombikba és 24 g abszolút etanol, valamint 2,6 g Pluronic F127 hozzáadásával elkészítettük elegyünket, melyet szintén 45 percre mágneses keverőre helyeztünk. A 45 perc lejárta után a 2 oldatot összeöntöttük, majd további 20 órán keresztül együtt kevertettük. Ellentétben az előző típusú szilikákkal, ezt nem tettük szárítószekrénybe miután kész lett, hanem az elkészült oldatot 10 cm-es átmérőjű teflon tartóba raktuk, lefedtük parafilmmel, melyen azonban apró lyukakat ejtettünk, hogy szobahőmérsékleten kialakulhasson a gél állapot. Végül a géles szilikát dörzsmozsárban összetörtük, majd 500 °C-on, 6 órán keresztül, 1 °C/min melegítési sebességen kiégettük. Ez az eljárás nagyjából 7-7,5 g anyagot eredményezett.

2.2. Katalizátorok előállítása

2.2.1 Ion adszorpcióval

Diszpergált alkotóként számított mennyiségű Fe(NO₃)₃ * 9H₂O és Co(NO₃)₂ * 6H₂O részecskéket alkalmaztunk. A különböző arányban előkészített fémnitrátokat 10 cm³, illetve némely esetben 10,5 cm³ desztillált víz hozzáadásával, mágneses keverőn homogenizáltuk kb. 20 percen keresztül. Minden esetben 0,30 g SBA-16-ot mértünk ki és ráöntöttük az imént leírt egyneműsített elegyeket, majd további 24 órán át, parafilmmel lefedve kevertettük annak érdekében, hogy minél több fémnitrát meg tudjon kötődni a szilika pórusaiban. A keverés lejárta után kiszedtük a mágneses keverőket, visszaraktuk a parafilmet és egy napig állni hagytuk, hogy a szilika elszeparálódjon a felülúszótól. Miután megtörtént a leülepedés, pipetta segítségével leszívtuk a felülúszót, a szilikát pedig száradni hagytuk levegőn, vagy betettük szárítószekrénybe, majd a kellő száradást követően Lenton típusú kemencébe helyeztük és 1 °C/min melegítési sebesség mellett 500 °C-on, 6 órán keresztül kalcináltuk. Az 500 °C-on történő kiégetés eredménye – mint azt a röntgendiffraktogramokon is látni fogjuk – különböző vas, illetve kobalt oxidok kialakulásához vezetett, míg ha a kalcinált mintákat egy kvarccső reaktorba helyeztük, 10 °C/perc melegedési sebességgel 800 °C-ig felfűtöttük és ott 2 órán keresztül tartottuk, valamint H₂ áramban redukáltuk, fémötvözetek kialakulását idéztük elő.

2.2.2 Impregnálással

Ezzel az eljárással egyetlen egy mintát készítettünk annak érdekében, hogy össze tudjuk hasonlítani az adszorpciós hatékonyságot az előző fejezetben ismertetett ion adszorpcióval,

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

ugyanis amelyik eljárással több vas -, illetve kobalt fémrészecske köthető meg, elviekben jobban hasznosítható lesz nehézfém adszorpció szempontjából.

360 mg $\text{Fe}(\text{NO}_3)_3 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$ -ot és 260 mg $\text{Co}(\text{NO}_3)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$ -ot nagyjából 5 cm³ aceton hozzáadásával ultrahangos szonikátor (Hielscher Ultrasound Technology, 250 W teljesítmény) segítségével egységesítettünk, majd 1 g Stucky-féle SBA-16-ra öntöttünk és gyors kevergetéssel homogenizáltunk. Amikor már kellőképpen egységes volt az elegy, szárítószekrénybe raktuk 60 °C-ra egy éjszakára és végül kiégettük a már többször ismertetett feltételek szerint.

2.3. Nanocsövek előállítása

CCVD módszerrel, azaz a katalitikus gőzleválasztás módszerével hajtottuk végre. Eljárásunk során ezt úgy valósítottuk meg, hogy a szénforrásként szolgáló anyagot gáz formájában (esetünkben etilén) juttattuk a reakciótérbe N₂ vivőgáz segítségével.

Kimért mennyiségű katalizátort fémcsónakba egyenletesen oszlattunk el, kvarccsőbe helyeztük és az elhasznált gáz kivezetőjétől eltekintve hermetikus módon lezártuk. A kvarccső lezárása után 10 percig nitrogén árammal kiűztük az oxigént, majd a mintatartó csövet nagyon óvatosan, apró mozdulatokkal a 650 °C-os Lenton típusú csökemencébe helyeztük (Lenton PO Boks 2031) és elindítottuk az etilén gázt is 2 óra hosszára. A 2 óra letelte után elzártuk az etilént, a nitrogént azonban további 10-15 percen keresztül keringettük, majd azt is elzártuk és megvártuk a cső lehűlését. A szintézist követően a katalizátoron fekete színű szivacsos szerkezetű anyag jelent meg. Arról, hogy a megjelent anyag valóban szén nanocső-e, vagy nagyrészt csak amorf szén, TEM felvételek segítségével bizonyosodhattunk meg.

Tisztításuk során, a 12 M-os NaOH oldat 4 órán át történő kevertetésével eltávolítottuk a katalizátor hordozót, míg további 6 órás tömény sósavas refluxáltatással megszüntettük a fém oxidok és a fém részecskék jelenlétét. A nátrium-hidroxidos tisztítás eredményeként véletlenül beoldódott SiO₂-t HF-oldattal távolítottuk el majd 24 órán keresztül 80 °C-on szárítottuk. Minden tisztítási lépés után zsugorított üvegszűrőn szűrtük át az anyagot és semleges pH-ig mostuk.

2.4. Funkcionalizálás

2.4.1 SBA-16 alapú katalizátorok

NH₂ funkciós csoport felvitelével 5 féle „Stucky-féle” SBA-16 alapú csoportot állítottunk össze, ugyanazt az eljárást alkalmazva, a táblázatban (I.) összefoglalt adatok szerint. Egy 50 cm³-es lombikba beleraktuk a kimért mennyiségű mátrixot (a táblázatban minták néven), hozzáadtuk a kimért mennyiségű desztillált vizet és a szintén adott mennyiségű 3-Aminopropil-trietoxiszilán-t (APTES). Az így előállított elegyet mágneses keverőre helyeztük és megkezdtük a pH beállítását, ami nagyon nehéz feladatnak bizonyult, ugyanis egyik esetben sem sikerült elérnünk a 3,5 körüli értéket. Maga az előállított oldat 10-11 körüli pH-tartományban volt, ezt 6 M-os HCl adagolásával próbáltuk lecsökkenteni a

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

meghatározott értékig, ám ez a legtöbb esetben nem valósult meg. Az utolsó 2 mintánál 25%-os ammónia-oldat adagolásával értük el a 2,29-es pH-t. Az ily módon létrehozott, adott pH-jú oldatokat 75 °C-os vízfürdőbe helyeztük, ahol addig kevertettük (kb. 2 óra) amíg az oldat 2/3-a el nem párolgott. A pH semlegesítést ebben az esetben is centrifugával 3-szor 8000/10 RPM-en végeztük, majd a semleges körüli pH-jú szilikánkat szárítószekrénybe tettük 100 °C-ra, 24 órára. A kellőképpen kiszáradt anyagot dörzsmozsárban összetörtük és zárható, műanyag edénybe helyeztük a következő felhasználásig.

<i>Minták</i>	<i>Minta mennyisége (mg)</i>	<i>Víz mennyisége (cm³)</i>	<i>APTES mennyisége (cm³)</i>	<i>pH</i>
1. sima SBA-16	1000,0	18,0	4,0	1,3
2. sima SBA-16	1000,0	18,0	4,0	0,84
FeCo-SN3 (800 °C)	92,000	1,8	0,4	0,8
FeCo-S16	500,00	9,0	2,0	2,29
impr. FeCo-SBA16	399,00	7,5	1,6	2,29

1. táblázat: A funkcionálizálás során felhasznált anyagok mennyiségi adatai

2.4.2 Szén nanocsövek

65%-os tömény salétromsavval oxidáltuk a tisztított, etilénből előállított szén nanocsöveket. A reakció idejét változtattuk így különböző mértékben oxidált nanocsöveket kaptunk. Az első esetben 1 órán keresztül, a másodikban 8 órán át zajlott a funkcionálizálás.

2 g MWCNT-re 100 cm³ tömény salétromsavat öntöttünk, majd 1 órán keresztül szonikáltattuk. A homogenizálást követően, folyamatos keverés közben refluxáltattuk (golyós-visszafolyós hűtő segítségével), 170 °C-on. Amikor megindult a forrás, vagyis az anyagunk refluxálni kezdett, egyik esetben 1 órát, míg a másikban 8 órát vártunk, hogy az oxidáció megfelelő mértékben létre tudjon jönni. Ezután vártunk a kihülésig, majd 0,45 µm pórus méretű üvegszűrőn megkezdtük a szűrést folyamatos desztillált vizes mosatás közben. Ezt a műveletet addig folytattuk, míg a lecsöpögő szűrlet semleges körüli pH-jú nem lett. Végül az oxidált csöveket 80 °C-on 24 órán át szárítottuk, majd a teljes száradást követően összetörtük és zárható, műanyag edénybe a következő felhasználásig elhelyeztük.

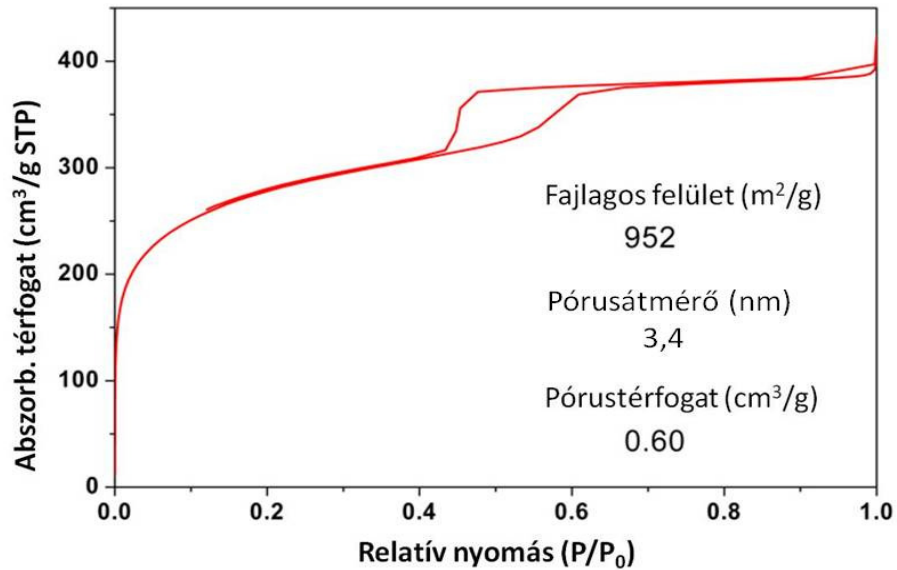
3. Eredmények

Szennyvizeink általában viszonylag alacsony koncentrációban tartalmazzák a fémzennyezéseket, ám a biológiai folyamatok során ezek megkötődnek, és a termelődött biomasszában felhalmozódnak, így a tápláléklánc végén lévő állat (vagy ember) már egy nagy dózisú abszorbeált fémeket fog kapni (bioakkumuláció). A fémek meghatározatlan ideig megmaradhatnak egyik, vagy másik formában, de a különböző tartózkodási formái egymásba bármikor át is alakulhatnak, megjelenhet a „környezetre legkárosabb fémforma”. Egy elem toxikus vagy jótékony hatása tehát az elem különféle kémiai formáihoz köthető! A fémek vízi környezetben bekövetkező változását, vándorlását (fémmigráció) és az azt befolyásoló alapvető folyamatokat több tényező is befolyásolja: oldhatóság, ionerősség, pH, oxidációs-redukciós viszonyok, valamint a komplexképzési hajlam.

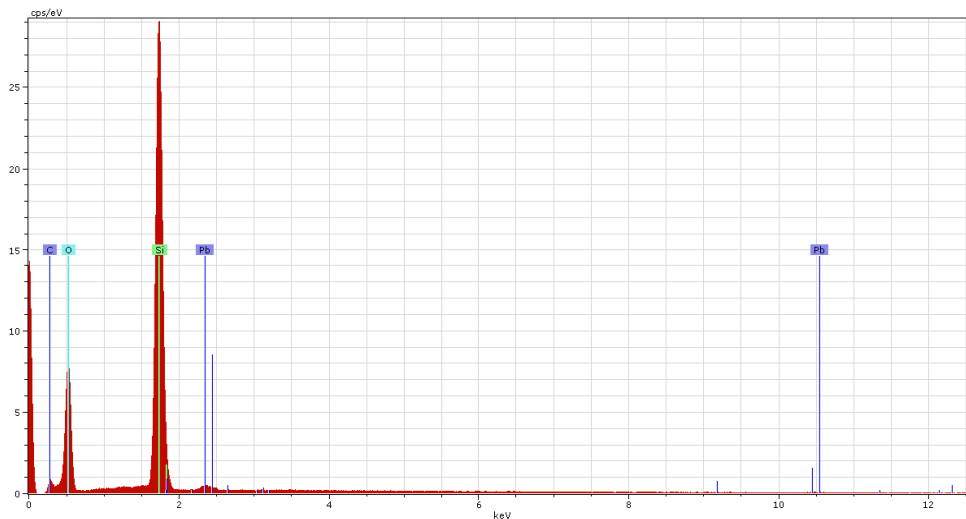

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

A 4. ábrán egy „Stucky” módszerrel előállított SBA-16 minta BET izotermája található. Megállapítást nyert, hogy ez a fajta szilika rendelkezik a legnagyobb fajlagos felülettel (952 m²/g), míg pórusátmérője (3,4 nm) és pórustérfogata (0,60 cm³/g) valamivel kisebb, mint a butanolosé (3,8 nm és 0,61 cm³/g).

4. ábra. „Stucky” módszerrel előállított SBA-16 minta BET izotermája

5. ábra. Referenciamérés az SBA-16 mátrix által megkötött ólomra

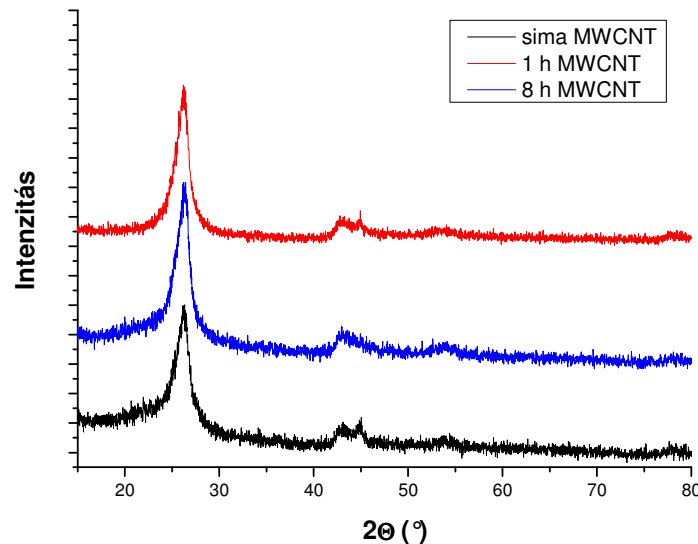
Elem	m/m%	at%
Szilícium	92,14157	98,85717
Ólom	7,858432	1,142828

2. táblázat: Az 5. ábra elemanalízis spektrumából számított százalékos összetétel

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

A 2. táblázat adatai alapján az ólomra vonatkozó tömegarány 4,0%, a tömegszázalék pedig 3,8%.

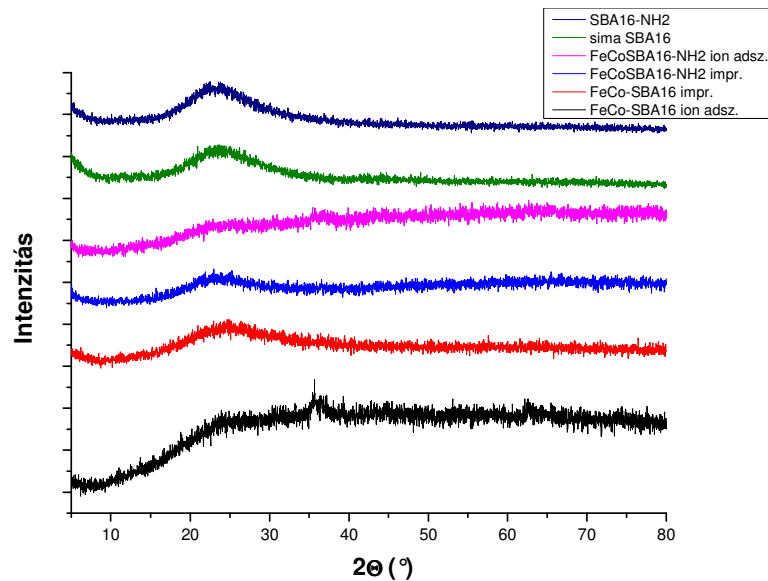
Az 500 °C-on kiégetett SBA-16 mintázatok és a 650 °C-on létrehozott szén nanocsövek mintázata a nagyszögű XRD felvételeken kerül bemutatásra (6. – 8. ábrák). A diffrakciós képeken az intenzitást ábrázoljuk a 2 theta (Θ) szög függvényében, mely nem más, mint a beesési sugár és a kristálysíkok által bezárt szög. A megjelenő csúcsok magassága az adott kristály mennyiségére, a csúcs szélessége pedig a méretére jellemző tulajdonság. Minél kisebb az adott kristály mérete, a megjelenő csúcs annál laposabb lesz. Ezt a tipikus tulajdonságot figyelhetjük meg az SBA-16 jellemző reflexiójánál (20-30° körül) hiszen ez nem egy tipikusan kristályos anyag. A csúchoz tartozó szög a kristálysíkok távolságától, vagyis az anyagi minőségtől függ.

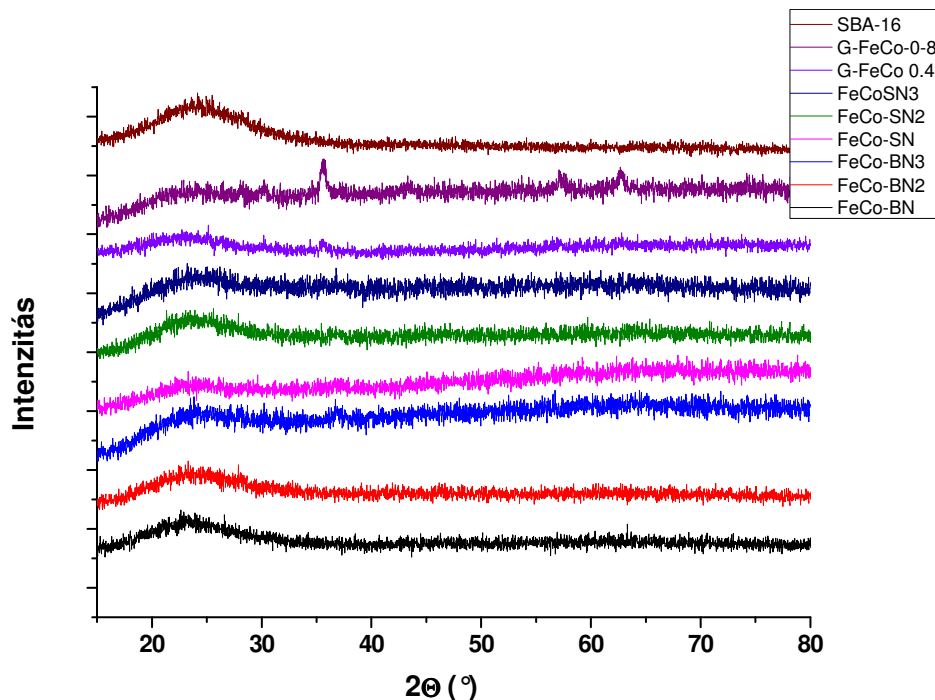
6. ábra. Többfalú szén nanocső oxidálatlan, valamint az 1 órán, illetve a 8 órán át oxidált röntgendiffraktogramjai

A röntgendiffraktogramok legfontosabb reflexiói a 25,9°-nál megjelenő grafit (0 0 2)-es és a 44,9°-nál található grafit (1 0 0) kristálysíkjához köthetők. Mivel ezen szén nanocsövek mindegyike 650 °C-on készült és 500 °C felett a katalizátor már γ -alumínium-oxiddá alakul (300-500 °C között böhmite=alumínium-oxid-hidroxid), 45° körül a γ -alumínium-oxid jellegzetes reflexiói is megfigyelhetők.

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word) 1 (2015) 41-57*

7. ábra. SBA-16 funkcionizált és funkcionizáltalan, valamint FeCo-os és FeCo nélküli röntgendiffraktogramjai

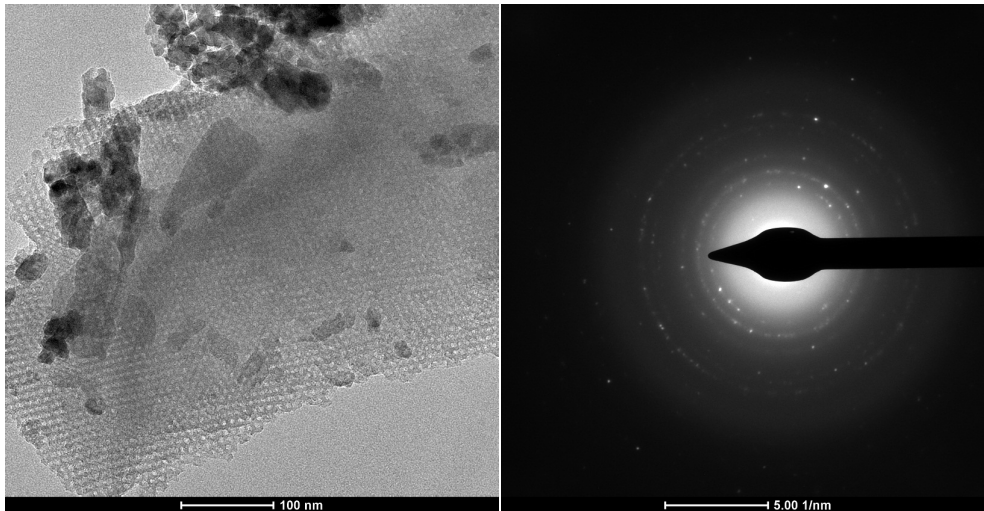

8. ábra. A különböző eljárással, Fe-Co ion adszorpcióval készített szilikák és egy sima „Stucky-féle” SBA-16 röntgendiffraktogramja

A már említett 20-30° körüli reflexió, mely mindegyik diffraktogramon megfigyelhető, az amorf szilika mátrix szerkezetéből fakad. Az 500 °C-os kiegészítést követően a nanokompozitok XRD mintázata nem mutat egyéb intenzív reflexiót, kivéve a 7. ábrán látható ionadszorpcióval előállított FeCo-SBA16-ot, mely előállítás szempontjából a

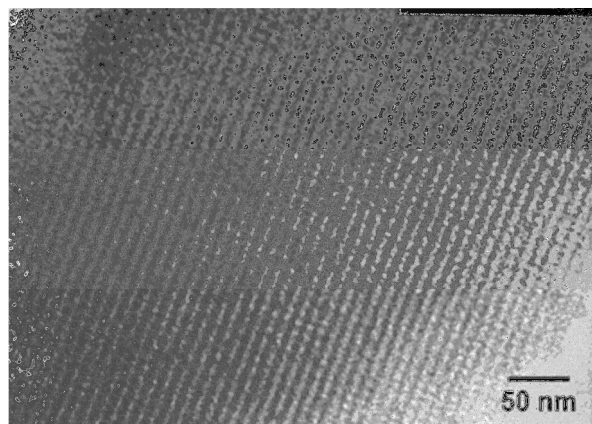
Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

legtöményebb oldat volt (10 g vas-nitrát+5 g kobalt-nitrát). 35,437°-nál kobalt-oxid (3 1 1) és 62,585°-nál szintén kobalt-oxid (4 4 0) reflexiót véltünk felfedezni.

9. ábra. G-FeCo-0.8 TEM felvétele és diffrakciós képe.

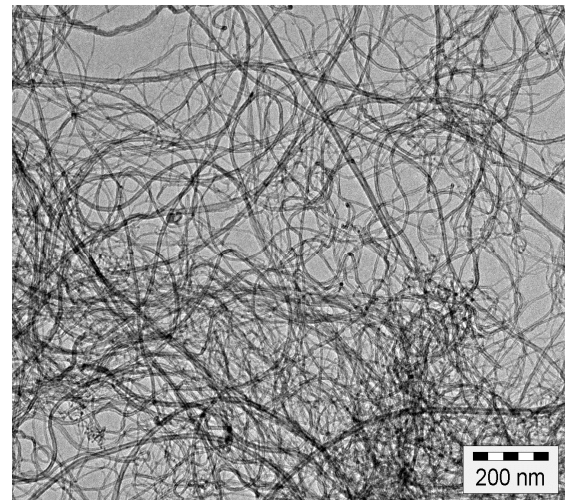
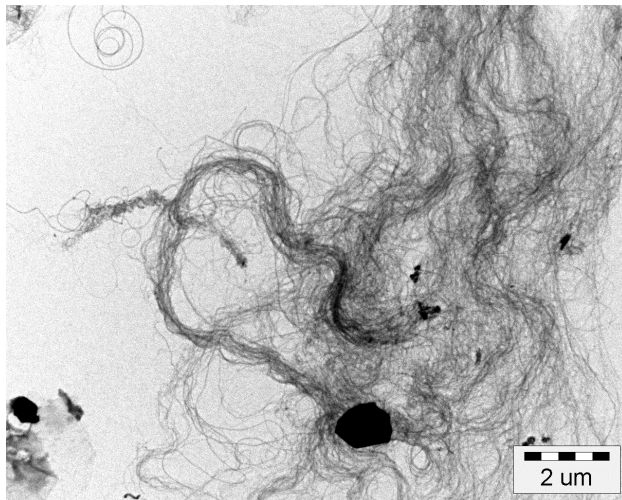
A 9. ábrán a G-FeCo-0.8 minta TEM felvétele és diffrakciós képe szemléltethető. Jól látható az SBA-16 köbös szerkezet, a nyitott csatornák, valamint az, hogy az ionadszorpcióval felvitt vas és kobalt részecskék viszonylag egyenetlenül oszlottak el a mátrix belsejében. Ezeknek a „csomóknak” köszönhető, hogy több reflexió is megjelent ennek az anyagnak a röntgendiffraktogramján (8. ábra). 35,437°-nál kobalt-oxid (3 1 1), 62,585°-nál kobalt-oxid (4 4 0) és 56,973°-nál szintén egy kobalt-oxid reflexiót (5 1 1) tapasztaltunk. Az elektron diffrakció (ED) jól mutatja továbbá az SBA-16 szerkezetére jellemző reflexiókat. A nagyintenzitású pontok néhány nagyobb vas, illetve kobalt szemcse jelenlétére utalnak.

10. ábra. „Stucky” típusú SBA-16 szilika 500 °C-on kiégetve

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

11. ábra. CCVD módszerrel előállított nanocsövek

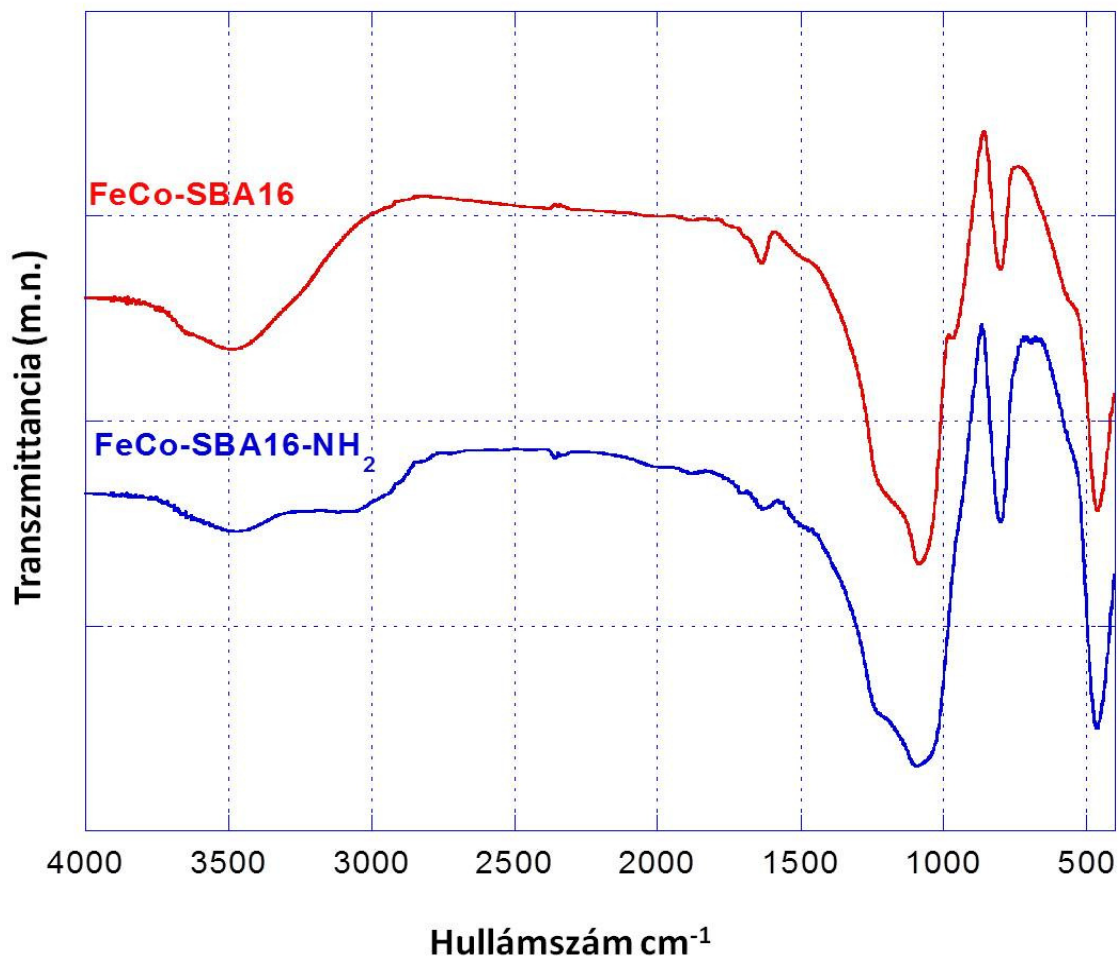
12. ábra. Nanocsövek tisztítás után

A réz, valamint az ólom adszorpciói során felhasznált katalizátorok némelyikéről infravörös színeképet is készítettünk a molekulák azonosítására, jelenlétük kimutatására, valamint a vizsgált vegyületek különböző kötéseinek és atomcsoportjaik jellemző abszorpciós sávjainak megjelenítésére.

<i>hullámszám (cm⁻¹)</i>	<i>rezgés</i>
1640	δ(H ₂ O)
1200 -1075	v _{as} (Si-O-Si)
960	v _s (Si-OH)
795	v _s (Si-O-Si)
460	δ(O-Si-O)
~3000	v(C-H)
1560	δ(H-N-H)

3. táblázat: A 13. ábra IR spektrumainak jellemző adatai

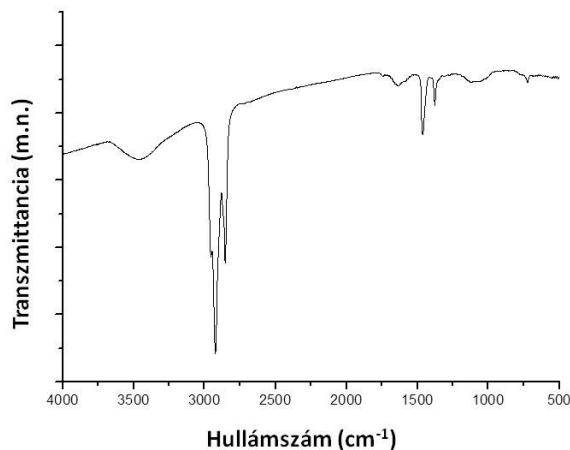

13. ábra. Az *FeCo-SBA16* és az *FeCo-SBA16-NH₂* IR spektruma

A 13. ábra mutatja, hogy a szilanol csoport erősen lecsökkent és az újonnan megjelenő jelek a C-H és N-H csoportok feltűnésének tulajdoníthatók.

Az X-H kötések vegyértékrezgései általában 2800 és 3700 cm^{-1} hullámszám között helyezkednek el. Ezen belül a legnagyobb az O-H (ezen a diagramon 3400-3200 cm^{-1}), közepes az N-H és legkisebb a C-H vegyértékrezgések frekvenciája. Az 1400-1390 cm^{-1} -nél található csúcsok C-H rezgésekből származnak. Továbbá C=O jellemző rezgések figyelhetők meg 1630 cm^{-1} , 1198 cm^{-1} és 1130 cm^{-1} környékén. 1090 cm^{-1} és 1080 cm^{-1} körül C-OH rezgésekre jellemző elnyelés látható (14. ábra).

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word) 1 (2015) 41-57*

14. ábra. 8 órán keresztül oxidált szén nanocső IR spektruma

Az induktív csatolású plazma atomemissziós spektrométer (Jobin Yvon Geoplasma BJY 24) adatait a 4. táblázat foglalja össze, a kísérlet során felhasznált anyagokkal, koncentrációkkal egybevetve. A %-os összefoglalás az ezen értékek alapján kapott, adszorpcióra vonatkozó eredményeket szemlélteti.

koncentráció (mg/l)	katalizátor	Cu(NO ₃) ₂ *2.5H ₂ O be (mg)	Cu be (mg)	mg/l - ki	V (cm ³)	Cu ki (mg)	%
1800	1.SBA16-NH ₂	23,3	7,9	24,9	250	6,2	10,9
3600	1.SBA16-NH ₂	46,4	15,7	46	250	11,5	17,4
18000	1.SBA16-NH ₂	230,1	78	229,7	250	57,4	16,8
18000	FeCo-SN3-NH ₂	232	78,6	228,9	250	57,2	17,8
koncentráció (mg/l)	katalizátor	Pb(NO ₃) ₂ be (mg)	Pb be (mg)	mg/l - ki	V (cm ³)	Pb ki (mg)	%
18000	2. SBA16-NH ₂	332	207,5	15950	10	159,7	23,0
18000	impr. FeCo-SBA16	332	207,5	16327	10	163,5	21,2
18000	FeCo-S16	332	207,5	16672	10	166,9	19,6
18000	sima MWCNT	332	207,5	16106	10	161,2	22,3
18000	FeCo-S16-NH ₂	332	207,5	17417	10	174,4	16,0
18000	impr. FeCo-SBA16-NH ₂	332	207,5	17385	10	174	16,1
18000	sima SBA-16	332	207,5	17585	10	176	15,2
18000	1 h MWCNT	332	207,5	17377	10	174	16,2
18000	8 h MWCNT	332	207,5	16818	10	168,4	18,9

4. táblázat: A kiindulási anyagok, koncentrációk és az ICP-AES mérései alapján meghatározott eredmények

Az adatok alapján arra következtethetünk, hogy legnagyobb hatékonysággal az NH₂ csoporttal funkcionizált SBA-16 mezopórusos szilikák, valamint a sima, funkcionizálatlan MWCNT használható fel.

4. Következtetések

A bemutatott munka, ólom és réz nehézfémek vízből való kivonásával foglalkozik nanoszerkezetű anyagok felhasználásával. Ennek megvalósításához 3-féle SBA-16 típusú szilikát állítottunk elő. Ezek nagy része „Stucky-féle” módszerrel készült, ugyanis ez rendelkezik a legnagyobb fajlagos felülettel (952 m²/g). Azt is meg kell állapítani azonban, hogy bár a „Kleitz-féle” szilika fajlagos felülete mindössze 746 m²/g, reprodukálhatósága könnyebb, így alkalmasabb nagyobb mennyiségű szilika előállítására. Vizsgáltuk a többfalú szén nanocsövek adszorbensként való felhasználását is a mezopórusos anyagok mellett. A munka fő eredménye, hogy a szén nanocsövek funkcionizálása nem vezetett hatékonyabb adszorpcióhoz, sőt az oxidált nanocsövek kevesebb nehézfémet tudtak megkötni, mint a sima, többfalú szén nanocső. Ezzel ellentétben az SBA-16 mátrix NH₂ csoporttal való funkcionizálása pozitív irányban változtatta meg a megkötésre való hajlandóságot.

A Fe-Co részecskéknél nem sok szerep jutott, hiszen a diszpergált és diszpergálatlan mátrix is hasonló eredményekre vezetett, sőt az ion adszorpcióval, valamint az impregnálással előállított részecskék között sem mutatkozott szembevető különbség. A felhasznált anyagokat, a kialakult %-os összetételt és az eljárások egyszerűségét tekintve azt azonban megállapíthatjuk, hogy az impregnálás művelete a kedvezőbb.

Bár a végeredmények nem érték el az általam várt koncentrációkat, véleményem szerint, mégis érdemes lenne folytatni ezt a kísérlet sorozatot többféle módon, többféle nehézfémrel, esetleg a paraméterek variálásával.

Összefoglalván, a mindennapi életben történő alkalmazásuk megoldható lenne, pl. nanokapszulákban történő kijuttatással a szennyezett területre, a kibocsátást megelőzően.

Irodalomjegyzék

- [1] I. Kiricsi, Á. Fudala, D. Méhn, Á. Kukovecz, Z. Kónya, M. Hodos, E. Horváth, M. Urbán, T. Kanyó, É. Molnár, R. Smajda, *Curr. Appl. Phys.* **6** (2006) 212.
- [2] K.S. W. Sing, D.H. Everett, R.A. W. Haul, *Pure Appl. Chem.* **57** (1985) 603.
- [3] C.T. Kresge, M.E. Leonowicz, W.J. Roth, J.C. Vartuli, J.S. Beck, *Nature* **359** (1992) 710.
- [4] Y. Wang, D. Zhao, *Chem. Rev.* **107** (2007) 2821.
- [5] D. Zhao, Q. Huo, J. Feng, B.F. Chmelka, G. D. Stucky, *J. Am. Chem. Soc.* **120** (1998) 6024.
- [6] P. Bouillot, A. Petit, E. Dellacherie, *J. App. Polym. Sci.* **68** (1998) 1695.
- [7] L. Sierra, S. Valange, J. Barrault, J-L. Guth, *Micropor. Mesopor. Mater.* **113** (2008) 352.
- [8] L. Li, DL King, J. Liu, Q. Huo, K. Zhu, C. Wang, M. Gerber, D. Stevens, Y. Wang, *Chem. Mater.* **21** (2009) 5358.
- [9] Y. Park, T. Kang, J. Lee, P. Kim, H. Kim, J. Yi, *Catal. Today* **97** (2004) 195.
- [10] Y. Dong, F. Yuan, Y. Zhu, L. Zhao, Z. Cai, *Front. Chem. Eng. China* **2** (2008) 150.

Oláh N., Carta D., Kónya Z., *Anyagok Világa (Materials Word)* 1 (2015) 41-57

- [11] B. R. Jermy, S-Y. Kim, K. V. Bineesh, M. Selvaraj, D-W. Park, *Micropor. Mesopor. Mater.* **121** (2009) 103.
- [12] R. Huirache-Acuña, B. Pawelec, E. Rivera-Muñoz, R. Nava, J. Espino, JG Fierro, *Appl. Catal. B-Env.* **92** (2009) 168
- [13] H. Yang, L. Zhang, W. Su, Q. H. Yang, C. Li, *J. Catal.* **248** (2007) 204.
- [14] S. Iijima, *Nature* 354 (1991) 56–8.